

Italo Calvino: la literatura al tub d'assaig

Mort ara fa deu anys, l'escriptor italià Italo Calvino era un apassionat de la ciència. El coneixement científic li servia de base d'algunes ficcions i certes obres seves contenen metàfores i ironies sobre la societat tecnològica.

Una vegada Qfwfq va fer un senyal a l'espai per retrobar-lo dos-cents milions d'anys després, quan el sistema solar tornés a passar pel mateix punt de la galàxia. Qfwfq és l'estrany personatge que protagonitza els contes de *Les cosmicòmiques* d'Italo Calvino. Encapçala cada història un paràgraf sobre una teoria científica. A partir d'aquí, l'autor fabula donant la veu a Qfwfq. Es així que aquest protagonista evoca l'època en què la Lluna era ben a prop de la Terra ("quan feia el ple, semblava que ens esclafés"); o quan tota la matèria de l'univers era concentrada en un punt, abans del *big bang* ("no hi havia espai ni per a estar-hi premuts").

Qfwfq també protagonitza algunes històries de *Ti con zero* (Temps sub zero). Tot comentant que les substàncies que componen la Terra podien haver-se convertit en enormes cristalls independents, Qfwfq fa córrer la seva imaginació sobre el paisatge que se'n derivaria: "Els cristalls de plata eren arbres filiformes, amb ramificacions en angle recte. Esquelètiques frondes d'estany i de plom espesseïen amb una vegetació geomètrica la florista (...) Una vall de beril·li s'obria al descobert, circumdada de crestes de tots colors, de l'aiguamarina al maragda".

Aquests contes no són elements dispersos en l'obra de Calvino, sinó més aviat un bon exemple, paradigmàtic, d'una de les seves fonts d'inspiració: el coneixement científic. Fill d'un agrònom i d'una botànica, Calvino va viure la passió entre la natura i va tenir accés a lectures ben diverses. Però, més enllà de les passions infantils o adolescents, Calvino observava la ciència com una font de l'imaginari.

Propostes per al mil·lenni. Just una setmana abans de morir (19 de setembre de 1985) havia de fer un cicle de sis conferències a Harvard. La mort li va impedir d'emprendre el viatge, però abans del traspàs havia acabat cinc dels sis textos que havia de llegir. Publicats després amb el títol *Sis propostes per al mil·lenni vinent*, són una visió general, intel·lectualment i culturalment rica, de la literatura. És en aquests textos que Calvino manifesta que en l'univers infinit de la literatura s'obren sempre vies per explorar, "però si la literatura no basta per a assegurar-me que no faig sinó empaïtar somnis, busco en la ciència aliment per a les meves visions, en què tota pesantor es dissol". També hi explica que *Les cosmicòmiques* demostraven que el discurs per imatges, típic del mite, pot néixer en qualsevol terreny i que fins i tot en el llibre més tècnic es pot trobar la frase que estimula la fantasia imaginativa.

L'astronomia també té un paper en algunes

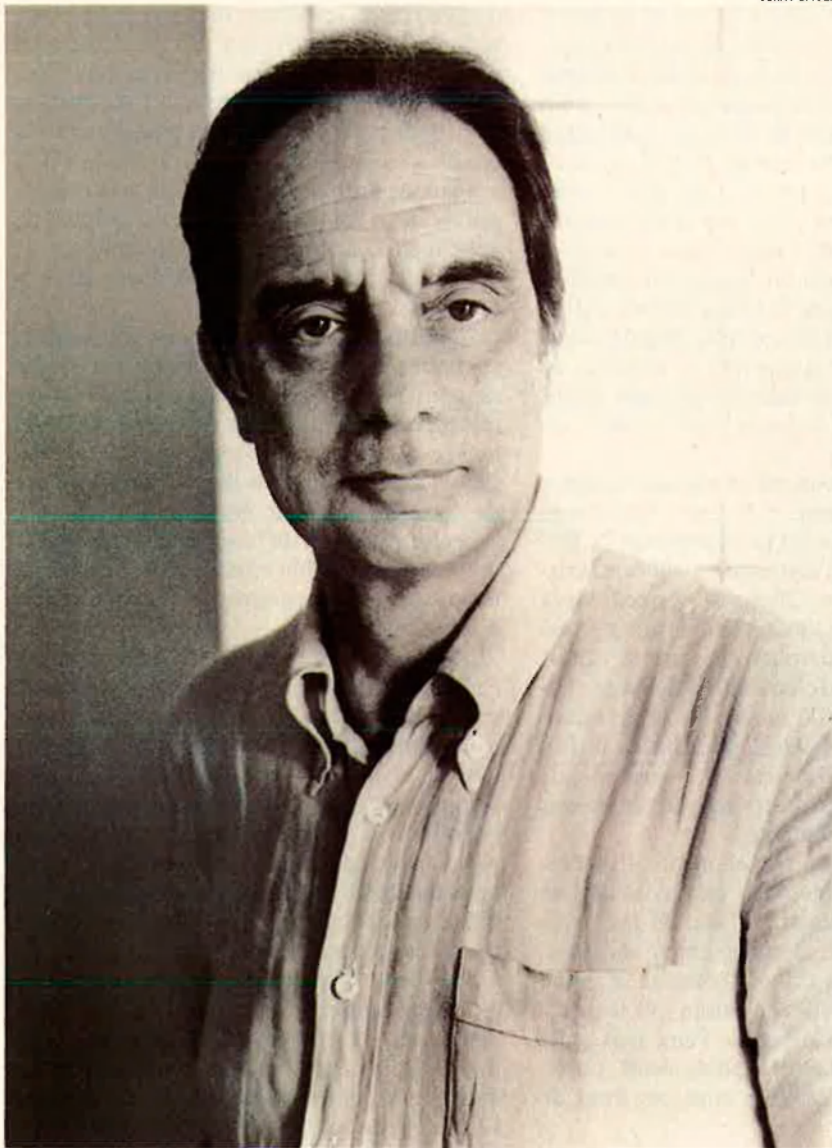
de *Les ciutats invisibles*, obra del 1972. Així, al capítol "Les ciutats i el cel. 5" el narrador descriu Andria, on cadascun dels carrers "corre seguint l'òrbita d'un planeta i els edificis i els llocs de la vida pública repeteixen l'ordre de les constel·lacions i les posicions dels astres més lluminosos". I tant és així que els canvis de la ciutat alteren el cel: després de cada modificació els astrònoms observen el cel i descobreixen l'explosió d'una nova o l'expansió d'una nebulosa.

Una altra ciutat, la Leònia de *Les ciutats contínues*. I es renova diàriament: "A les voreres, ficades en llises bosses de plàstic, les restes de la Leònia d'ahir esperen el carro de les escombraries". Però cada vegada els abocadors s'han de fer més lluny i "una fortalesa de deixalles indestructibles envolta Leònia". Probable metàfora de la societat de les deixalles, Calvino sembla retratar el risc que ja fa temps que ens amenaçava per la nostra dèria d'usar i llençar.

Les visions del progrés són recurrents en Calvino. Un simbolisme extrem a "El núvol de smog", on descriu una gran ciutat industrial -equiparada a Torí-, eternament immersa en els fums de la contaminació. El protagonista és un jove periodista que arriba per treballar a la revista *La Purificació*, editada pel consorci d'industrials de la ciutat. Amb punxant ironia des de la primera pàgina, dibuixa una ciutat on el pobre periodista no pot ni agafar un paper sense que s'aixequi un núvol de pols. El protagonista ha de conservar el delicat equilibri de les aparences: l'organisme que edita la revista vol fer veure que lluita contra el greu problema de la contaminació, però sense reconèixer que els seus associats produeixen grans nivells de pol·lució. Ha de fer veure que no hi haurà mai contradicció "entre una economia en lliure i natural expansió i la higiene necessària a l'organisme humà". Amb el complement de lluites sindicals dins les indústries de la ciutat, només apareix un personatge que travessa els núvols sense que s'alteri la seva immaculada figura: la xicoteta del protagonista, Clàudia.

Però la tecnologia també podia ser eina de solució dels problemes socials. Al conte "La gran bonança de les Antilles", explica la història de la intensa calma amb què va topar un vaixell de la flota del pirata Drake. Sense ni un bri de vent, va trobar-se aturat durant setmanes. Mentrestant, un dels mariners, John Slim, observa la cafetera i raona que si la força del vapor n'aixeca la tapa, també podria empènyer un vaixell de disseny adient. La cafetera acaba a mar i el pobre Slim, gairebé, però vint-i-dos anys després Calvino va afegir una nota a aquest conte del 1957. Veia en la referència cafeteresca una al·lusió a l'esperança que el progrés tecnològic podria

Just una setmana abans de morir (19 de setembre de 1985) Calvino havia de fer un cicle de sis conferències a Harvard. La mort li va impedir d'emprendre el viatge, però abans del traspàs havia acabat cinc dels sis textos que havia de llegir. Publicats després amb el títol *Sis propostes per al mil·lenni vinent*, són una visió general, intel·lectualment i culturalment rica, de la literatura.

fer sortir del tens immobilisme polític-social de la Itàlia de l'època. Calvino mateix se'n va decebre: "La invenció de la màquina de vapor que jo evocava tal vegada no s'ha mogut de l'etapa del pirata que juga amb la cafetera".

Caos, ordre, literatura. A més d'aquesta metàfora tecnològic-política, Calvino va incloure en les seves obres reflexions sobre el paper de la ciència. A *El vescomte esmitjat*, escrita als anys 50, exposa les preocupacions del mestre Pietrochiodo, que entre més utensilis fabricava forques. No es deixava de torturar pensant en l'aplicació d'aquests aparells, però s'espolsava les preocupacions morals i s'esforçava a veure-hi tan sols un bell mecanisme, com en qualsevol altra màquina. És aquesta una reflexió sobre la responsabilitat del científic respecte a l'ús del seu treball.

A *La gasolinera* (1974), poc després de la crisi del petroli, tracta simbòlicament de la fi

Calvino va incloure en les seves obres reflexions sobre el paper de la ciència. A *El vescomte esmitjat*, escrita als anys 50, exposa les preocupacions del mestre Pietrochiodo, que entre més utensilis fabricava forques. No es deixava de torturar pensant en l'aplicació d'aquests aparells, però s'espolsava les preocupacions morals i s'esforçava a veure-hi tan sols un bell mecanisme, com en qualsevol altra màquina. És aquesta una reflexió sobre la responsabilitat del científic respecte a l'ús del seu treball.

de la idea dels recursos naturals il·limitats. I molt més recentment, al 1984, al conte "L'últim canal", mostra fins on pot portar la dèria pel comandament a distància de la televisió. Un intens practicant del *zapping* es distreu amb frenètiques successions d'imatges fins que l'intent de trobar el canal desitjat el porta a estendre la recerca per la vida real. Es passeja prement el comandament per descobrir el vertader programa que "recorre les vies de l'èter en una banda de freqüència que no conec, que potser es perdrà en l'espai sense que jo pugui interceptar-lo".

Els seus irònics malabarismes amb les tecnologies quotidianes conformen un dels misatges més atractius, innovadors i intel·lectualment valuosos de la literatura del segle. La seva curiositat li havia permès de trobar en els camps més diversos aliment per a les seves narracions.

S'assemblava a un altre dels seus personatges, el protagonista de la novel·la *Palomar*. No endebades Calvino el va batejar amb el nom del famós observatori nord-americà. Palomar observa amb atenció els més senzills objectes, que li inspiren les reflexions més agosarades. Palomar també sap canviar d'escala per trobar concordances entre elements ben diferents. Així, l'observació de la gespa, un conjunt que conté elements vius molt diversos, el porta a pensar en l'univers, un conjunt equiparable a una proliferació càdica de diversos elements: cossos celests, nebuloses, camps de forces...

Palomar porta l'ordre còsmic a l'últim extrem: prova d'assolir una harmonia total tant amb el gènere humà com amb l'espiral més llunyana del sistema de les galàxies. "A qui és amic de l'univers -reflexiona- l'univers li és amic".

També Calvino equiparava, en certa manera, cosmos i literatura. Un objecte al voltant del qual comença a girar tota una narració era per ell com "el pol d'un camp magnètic", quelcom que atreu al seu voltant personatges, situacions i escenaris: "entorn de l'objecte màgic es forma una mena de camp de forces que és el camp narratiu".

També es deixa captivar per les reflexions sobre el caos i l'ordre, un tema estel·lar en la ciència contemporània. L'univers es precipita en un remolí d'entropia, de desordre. Però, dintre aquest procés irreversible, hi apareixen elements plens d'ordre: galàxies, estels, planetes. De la mateixa manera, l'obra literària és un d'aquests elements ple d'ordre dintre el caos còsmic. Un caos on figures com Calvino creen un camp de forces tan potent que pot unir branques de la cultura aparentment tan allunyades com la literatura, la ciència i la filosofia. Una lliçó de veritat per al mil·lenni vinent.

Xavier Duran